

Kulturni krajolik bednjanskoga kraja

Peškan, Ivana; Pascuttini-Juraga, Vesna

Source / Izvornik: **Zbornik III. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, 2013, 374 - 376**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:254:761598>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-01**

Repository / Repozitorij:

[PODEST - Institute of Art History Repository](#)

Kulturni krajolik bednjanskoga kraja

Rijeka Bednja cijelim svojim tokom, od izvora u Maceljskoj gori do ušća u Dravu, tvori osebujuć krajolik, utirući put kroz pobrežja sve do široke dravske doline. Kulturni krajolik obuhvaćen ovim radom odnosi se uglavnom na područje današnje općine Bednja, sa sjedištem u istoimenom naselju. To područje prirodno je zaštićeno sa svih strana gorama: Ivanščicom, Strahinjčicom, Maceljskom gorom i Ravnom gorom, što uvjetuje specifična klimatska obilježja, a kroz prošlost je uvjetovalo svojevrsnu izoliranost toga kraja (sl. 1). Upravo ta izoliranost doprinijela je očuvanosti mnogih osobitosti, kao što su specifičan bednjanski govor, zaštićen kao nematerijalno kulturno dobro, mnogobrojne očuvane legende i običaji.

Pitomost i zelenilo toga brežuljkastog kraja rijetko će koga ostaviti ravnodušnim. Bogatstvo netaknute prirode, specifičnosti poput kraških stijena i pećina Ravne gore koja dominira istočnom stranom bednjanskoga kraja i smatra se posljednjim ogrankom Alpa, nasuprot slikovitim zaselcima sa starinskim *hižama*, koji se nižu po brežuljcima i spuštaju do doline uz rijeku Bednju, čine ovaj kraj jednim od rijetkih očuvanih prirodnih krajolika. Prirodne osobitosti naročito su primjetne u kompleksu Parka prirode Trakošćan gdje jezero zajedno s livadama, park-šumom i dvorcem Trakošćan čini jedinstven estetsko-vizualni doživljaj kulturnoga krajolika.

Bez obzira na snagu Trakošćana, okosnice vizualnog identiteta i stvaratelji kulturnoga krajolika su i mnoge crkve, često smještene na povoljnim strateškim položajima čime svaka od njih spaja svjetovnu i sakralnu funkciju.

Na brežuljcima, na kojima su smješteni zaselci na području općine Bednja, nalazi se očuvan veći broj tradicijskih građevina izgrađenih od prirodnih materijala (drvo, zemlja, kamen, slama) koje načinom oblikovanja i smještajem u prostoru govore o kontinuitetu naseljavanja ovoga kraja te mu daju specifičnu vrijednost i obilježje, kao i jedinstven osjećaj prostora.

Iako je bednjanski kraj i danas vrlo bogat kulturnom baštinom, povijesne karte i izvori dokazuju da je na tom području bio veći broj, danas nestalih, značajnijih svjetovnih i sakralnih građevina. Tako danas više ne postoji kapela sv. Urbana u Šaši i kapela sv. Duha na Ravnoj Gori, a na Beyschlagovoj karti iz 1801. godine ucrtane su kurije u naseljima Zajčevo, Prašnica, Rinkovec i Šaša, koje danas više ne postoje.

Naselje Bednja (sl. 2) prvi se put spominje kao *terra Bugna* 1244. godine,¹ a povoljan položaj u dolini Bednje, mnoštvo

arheoloških nalaza i nalazišta potvrđuju dug kontinuitet naseljavanja tog mjesta.² Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Bednji spominje se u popisu župa iz 1334. godine kao »ecclesia de Tracustian«³ te je činila srednjovjekovno sakralno središte trakošćanskog posjeda. Crkva i naselje oko nje udaljeni su oko 5 km od svjetovnog središta posjeda – utvrde Trakošćan, i čine potpuno zasebnu cjelinu.⁴ Naselje Bednja okruženo je s nekoliko brežuljaka; južno od naselja nalazi se brežuljak arhaičnog naziva Želimor (sl. 3). Na nadmorskoj visini od 480 m, na terasastom platou ispod najvišeg vrha nalazilo se dobro zaštićeno naselje,⁵ s nalazima iz kasnoga brončanog i starijega željeznog doba, na mjestu koje lokalno stanovništvo naziva Gradišće. Posebno je zanimljiv nalaz ručnoga prapovijesnog rotacijskog žrvnja. S tog položaja moglo se nadgledati područje s obje strane brežuljka, tj. dolinu rijeke Bednje prema Lepoglavi s jedne strane te prema Trakošćanu s druge. Ovaj brežuljak lokalno stanovništvo izbjegava i smatra ga ukletim, a uz njega su vezane mnogobrojne legende o zmajevima i zmijama, duboko utisnute u kolektivnu svijest.

Istočno od naselja Bednja nalazi se brežuljak koji je ujedno izvanredna relejna točka, a na kojem je smještena kapela sv. Josipa u Humu⁶ (sl. 4). Iako je proplanak s kapelom okružen gustom šumom, s tornja se otvara pogled na istok, prema Lepoglavi, Ivancu i dalje na sjever i putovima koji vode uz ta naselja, prema jugu se nadzire Bednja i svi prilazni putovi do naselja te cijelo brežuljkasto područje uokolo, a sa sjevera je Hum zaklonjen strmom stijenom Ravne gore.

Nad cijelim ovim krajem s istočne strane dominira masiv Ravne gore na čijem se vrhu, na povoljnom strateškom položaju s kojeg je moguće vizualno nadzirati gotovo cijeli okolni kraj, nalazi kapela sv. Tri Kralja⁷ (sl. 5). U njezinoj blizini, također na povoljnom položaju s kojeg je bio moguć pregled na sjeverozapad i putove koji su vodili od Višnjice prema Trakošćanu, nalazila se još jedna kapela; bila je posvećena sv. Duhu, danas više ne postoji, a spominjana je u vizitacijama od 1666. godine pa sve do kraja 18. stoljeća.

Dvorac Trakošćan (sl. 6) izgrađen je na vrhu brijega, na nadmorskoj visini od 280 m, na vrlo dobrom strateškom položaju odakle je bilo moguće nadgledati staru cestu koja je vodila iz Lepoglave prema Sloveniji (Ptuju), a opet sakrivenom do samog pristupa. Iz dvorca se pružaju panoramske vizure prema dolini rijeke Bednje te prema masivu Ravne gore. Zbog odličnog strateškog položaja te na osnovi mnogobrojnih slu-

čajnih nalaza, poznato je da je ovaj kraj bio naseljen još od prapovijesti,⁸ a na mjestu današnjeg dvorca sigurno je postojala utvrda u 14. stoljeću, a vjerojatno i ranije. Današnji prepoznatljiv izgled dvorca nastao je u radikalnoj obnovi u 19. stoljeću kada nastaje i jezero izgradnjom brane na potoku Čemernici 1853. – 1862., koje se s uređenim šetnicama uz samu obalu izvrsno uklopilo u pejzaž. Najdojmljivije vizure dvorca pružaju se upravo prilikom šetnje uz jezero te prilaženjem s istočne strane, iz pravca Cvetlina. Značenje dvorca Trakošćan pronalazimo, osim u očuvanosti građevine, i u izuzetno vrijednom međudnosu djelovanja čovjeka i prirode čime je stvorena osebujna prostorna struktura. Postoji više legenda i priča vezanih uz dvorac Trakošćan koje su još uvijek prisutne među lokalnim stanovništvom.⁹

Kulturni krajolik bednjanskoga kraja predstavlja zajedničko djelo čovjeka i prirode i rezultat je prostornog međudjelovanja ljudi i njihova okruženja pod utjecajem socijalnih, gospodarskih, vlasničkih, povijesnih i kulturnih elemenata. Građevine su nositelji identiteta tog prostora, a sakralna baština nositelj je i simboličkih vrijednosti. Vrlo važna sastavnica doživljavanja krajolika je ona osjetilna kojom se obuhvaća njegova prepoznatljivost i osjeća duh prostora (*genius loci*). Ovaj krajolik može se doživjeti iz dvije perspektive, obje podjednako vrijedne i prepoznatljive. Prolazeći vijugavim putem uz samu obalu rijeke Bednje, iza svakog se zavoja otvara nova vizura sa sakralnim građevinama na dominantnim položajima i tradicijskom profanom gradnjom malog mjerila koja je u skladnom odnosu i pretapa se s prirodnim krajolikom, šumama, poljima, livadama i vinogradima.

Druga vizura otvara se s vrha Ravne gore gdje gotovo okomita padina na južnoj strani planine omogućuje sagledavanje cijelog područja općine Bednja. Prirodne granice koje čine planine – Ivanščica, Strahinčica i Maceljska gora, zatvaraju i gotovo skrivaju taj mikrokozmos. Ono što je zajedničko objema vizurama najsnažniji je naglasak ovoga krajolika, dvorac Trakošćan. Dvorac i njegov okoliš postigli su visokokvalitetan sklad prirode i ljudskom rukom stvorenog djela.

Dodatnu vrijednost kulturnom krajoliku bednjanskoga kraja daju očuvani specifični običaji, karakterističan govor, ali i niz očuvanih priča, praznovjerja i predaja koje uključuju razne legende o zmajevima, divovima, vješticama i vilama, još uvijek prisutne u usmenoj predaji toga kraja.

Kako je bednjanski kraj još uvijek nedovoljno poznat, nedovoljno istražen, a time i nedovoljno zaštićen, nadamo se da će buduća stručna istraživanja upotpuniti naše znanje te otvoriti nova pitanja i potrebu za daljnjom stručnom analizom i zaštitom kako bi se današnji kulturni i prirodni krajolik toga kraja očuvao za sljedeće generacije.

Bilješke

1 HRVOJE PETRIĆ, O nekim naseljima u porječju rijeke Bednje tijekom srednjega i početkom ranoga novog vijeka, u: *Kaj*, 3 (2010.), 94.

2 Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske, Bjelovar, 1997., 96, 97.

3 JOSIP BUTURAC, Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, Zagreb, 1984., 51.

4 Župna crkva pravilno je orijentirana, jednobrodna građevina s polukružnim svetištem iste širine kao i brod, sa sakristijom na južnoj strani i tornjem ispred glavnog ulaza. Prema zapisu koji se nalazio u jabuci tornja, ova bi crkva bila izgrađena iz temelja 1822. godine, na potpuno novom položaju jer je stara crkva stradala u odronu zemlje. Zapis se pokazao potpuno pogrešnim jer su istraživanja otkrila da je današnja crkva nastala na mjestu starije građevine čiji su gabariti djelomično očuvani, a obodni zidovi gotovo u punoj visini. U današnjoj prezentaciji građevine to je uočljivo u ugaonim kvadrima koji su vidljivi u vanjskom zidnom plaštu i koji pokazuju gabarite prijašnje građevine. Prilikom radova u crkvi otkriveno je temeljno zide prepoznato kao struktura poligonalnog svetišta, koje na istočnoj strani završava »na šilj«, te dijelovi starijih zidnih struktura.

5 Vidi bilj. 2.

6 Na toj odličnoj strateškoj točki nalazi se manja, pravilno orijentirana jednobrodna kapela s užim, poligonalno zaključenim svetištem, tornjem ispred zapadnog ulaza i sakristijom na sjevernoj strani. Zanimljivo je da se Sv. Josip prvi put spominje u kanonskim vizitacijama 1666. godine kao zidana kapela, dok je u opisima koji su bili dio tajnih vojnih karata izrađenih u drugoj polovini 18. stoljeća zapisano da je kapela samo drvena. U svetištu kapele nalazi se oslik koji bi se prema stilskim obilježjima mogao odrediti kao pučki rad 17. stoljeća.

7 To je pravilno orijentirana jednobrodna kapela, s četverostranim svetištem koje je zaključeno na šilj i s tornjem uz južno pročelje. U sondama otvorenim na vanjskom zidnom plaštu vidljivo je da je kapela prvobitno bila kraća, a u unutrašnjosti se također jasno vide neke faze dogradnje i uređenja crkve. Na tornju, ispod razdijelnog vijenca uzidana je ploča s 1619. godinom, a razvoj i dogradnje u kapeli mogu se pratiti u kanonskim vizitacijama od 1666. godine. Točna starost crkve zasad je nepoznata, a njezin strateški položaj i čvrstoća gradnje daju naslutiti mogućnost datacije u srednjovjekovno razdoblje. U kapeli se nalazi vrijedan pokretni inventar iz razdoblja ranog baroka.

8 Bilj. 2, 110, 111, pod »Jamno« i »Jazbina Cvetlinska«.

9 Prema legendi, dvorac je nastao na mjestu rimske ili tračanske utvrde, a ovim su krajem nekad vladali plemići Drachenstein od kojih je potjecao naziv Trakošćan. Također, postoji legenda da su dvorac gradili divovi koji su živjeli na Ravnoj gori. Sljedeća je legenda kako ovdje pod zemljom leži veliki zmaj čija je glava smještena ispod jezera, dok mu je tijelo pod Ravnom gorom; iz ove se legende može izvesti naziv za Trakošćan – Drachenstein, tj. zmajev kamen.

1. Pogled na područje općine Bednja sa sjevera (snimila I. Peškan)

2. Pogled na naselje Bednja s juga (snimila V. Pascuttini-Juraga)

4. Sveti Josip, kapela sv. Josipa (snimila I. Peškan)

5. Meljan, kapela sv. Tri Kralja (snimila I. Peškan)

3. Brežuljak Želimor (snimila V. Pascuttini-Juraga)

6. Dvorac Trakošćan, pogled sa šetnice uz jezero (snimio M. Kranjčev)